

Kazak Antroponimisinin Oluşum Temelleri

Formative Bases of the Kazakh Anthroponymy

Bekjan ABDUÄLIULY*

Özet

Kazak kişi adları, eski dönemlerden günümüze kadar gelişimin çeşitli aşamalarından geçmiş ve söz varlığının bütüncül yapısı oluşmuştur. Bu makalede, bu ad hazinesinde yer alan isimlerin günümüze ulaşma süreçleri ve etimolojik temelleri incelenmektedir. Gelişim sürecinde birbirinden uzaklaşmış bazı varyantların, eski dönemlerde aynı kökten türediği fonemik düzeyde kanıtlanmaktadır. Kişi adları, günümüz Türk halkları arasındaki ortak tarihî ve kültürel bağın bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Ayrıca halkın dünya görüşü, gelenek ve görenekleri, dini, tarihi ve sosyal çevresi gibi dış etkenlere de dikkat çekilmektedir. Çalışmada, Eski Türkçe kişi adlarının günümüz Türk dilleri ve Kazakçadaki biçimlerinin oluşum evrimi, yazım normları, Kazakçanın ses sistemine uygunluğu, yabancı ve Arap-Fars kökenli adların Kazakçaya uyarlanması gibi çağdaş Kazak antroponimisinin sorunları üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Antroponim, etnonim, ad verme geleneği, etnoantroponim, genionim, etimoloji, alıntı adlar*

Abstract

Kazakh personal names have undergone various stages of evolution from ancient times to the present day, resulting in the formation of an integrated lexical system. This article analyzes the pathways through which these names have survived to the present and examines their etymological foundations. It demonstrates, at the phonemic level, that some variants which have diverged from one another over time originated from a common source in ancient periods. The study suggests that Personal names are presented as a means of expressing the shared historical and cultural connections among contemporary Turkic peoples. In this study attention is also paid to external factors such as the people's worldview, traditions and customs, religion, history, and social environment. The article explores issues of contemporary Kazakh anthroponymy, including the evolutionary development of Old Turkic personal names into their modern forms in Turkic and Kazakh languages, orthographic norms, their conformity to the phonological system of the Kazakh language, and the adaptation of foreign as well as Arabic-Persian names into Kazakh.

Keywords: *Anthroponym, Ethnonym, Naming Tradition, Ethnoanthroponym, Genionym, Etymology, Loan Names*

Giriş

Kazak adlarının doğuşu ve oluşum tarihi çok eski dönemlere uzanır. Hatta Kazak etnoniminden önce, onun temelini oluşturan halkın adlarının var olduğu, hem yazılı tarihten hem de şecere geleneğinden bilinmektedir. Gelenekleri ve iktisadi yaşam biçimleri, dili ve zihniyeti ortak olan Ulu Bozkır boyları; ortaya çıktıkları zamandan günümüze kadar süren gelişim süreçlerinde çeşitli seçimlerden geçerek ortak bir karakter kazanmış ve belirli bir

* Prof. Dr., L.N. Gumilyov Avrasya Milli Üniversitesi, abdualiuly_b@enu.kz, ORCID: 0000-0003-1481-8850.

bütünlük oluşturmuştur. Bu uzun tarih boyunca kişi adları da şekillenmiştir. En eski tarihsel katmanlardan günümüze ulaşan arkaik yapıli antroponimler, söz varlığımızda oldukça fazladır ve bunların her biri, dil tarihi açısından son derece önemlidir. Bu adlar tarihsel nitelikleri ve geçmiş ile bugünü birbirine bağlama işlevleriyle ayrı bir değer taşır. Ad verme geleneğinin temel ilkeleri, doğrudan “neslin geleceğini gözetme” faktörüyle ilişkilidir. İyi dilek, ideal ve millî dünya görüşü kapsamındaki temel değerlerin tamamı; ad verme motivasyonu olarak yerleşmiş ve ad koyma ilkelerine dönüşmüştür. Ad verme ilkeleri tarihsel ve betimleyici, dilbilimsel ve dil dışı bakımlardan birbirleriyle bağlantılıdır; bu nedenle bütüncül bir nitelik taşır.

Arkaik yapıli adların doğasını daha derinlemesine kavramak, bunlarla ilgili dil içi ve dil dışı faktörlerin incelenmesini gerektirir. Dilbilimsel analizler aracılığıyla Kazak adlarının yapısal sistemi ve ses özellikleri ortaya konur; dil dışı faktörler ise Kazak halkının yaşadığı tarihi, tarihsel olayları, geleneksel kültür tarihinin içeriğini ve hatırlanamayacak kadar eski dönemlere ilişkin anlatıları kapsar. Son mesele oldukça günceldir; “hatırlanamayacak kadar eski dönemler” ifadesiyle zamanı kesin olarak belirlenmesi güç çağlar kastedilmektedir. Bu belirsiz dönemlerden gelen adların yapısında ilk “işaret dili”nin izleri korunmuştur.¹ Kişi adının bünyesindeki ses olgularından hareketle insan ağzından çıkan ilk seslerin nasıl anlam kazandığına ilişkin varsayımlar geliştirmek mümkündür. Ortak temele sahip bu dönemlerden başlayarak ayrı uluslara ayrılma sürecine kadar kişi adlarının oluşum ve gelişim evrimini analiz etmek, günümüz Türk halklarının antroponimik tarihi açısından son derece önemlidir. Dil olgularını karşılaştırmalı olarak incelemek, elverişli yaklaşımlardan biridir; çünkü seslerde korunmuş semalarda çok eski dönemlere ait bilgiler bulunabilir. Bu analizin önemli olmasının bir diğer nedeni de kişi adlarının dil tarihindeki yerini belirlemeye imkân sağlamasıdır.

Millî antroponiminin bütüncül içeriği, geçmiş ve bugün, adların akraba dillerdeki varyantları, ad verme geleneğinin ortak özellikleri, güncel değişimler, modern dönemdeki gelişme özellikleri vb. pek çok bilgiyi kapsar.

Literatür Taraması

Makalenin literatür taraması bölümü, Kazak antroponimisinde bu konuyla ilgili araştırmalar ve bu araştırmaların özgül özellikleri hakkında bilgi içermektedir.

Alanı tarihsel açıdan ele alan ilk araştırmacı T. Zhanuzak (2021, s. 72-120), Kazak kişi adlarını dört döneme ayırarak sınıflandırmıştır. Tarihsel-kültürel faktörleri esas alarak her dönemdeki adların dilsel-kültürel niteliklerini betimlemiştir. Daha sonra adları dönemlere göre sınıflandıran araştırmacılar, T. Zhanuzak’ın tarihsel dönemlendirmesini temel almıştır. Tarihî yazılı miraslarda korunan ve sözlü gelenek yoluyla günümüze ulaşan eski biçimli kişi adlarının tarihini Zhanuzak’ın dönemleri doğrultusunda sınıflandıran B. Dosjanov (2001), bu adları dilsel ve dil dışı açıdan analiz etmiştir. A. Zh. Kulmagambetova ise (2007) sosyo-politik değişimleri ve Kazakistan Cumhuriyeti’nin bağımsız bir devlet olarak oluşumu sürecinde Kazak

¹ İşaret dili, insanların ilk iletişim dilidir.

antroponimisinin gelişimini yansıtan beşinci bir dönemi eklemiş ve bu dönemin 1986 yılından başladığını belirtmiştir.

Kazak kişi adlarının farklı dillerle karşılaştırmalı olarak incelenmesine yönelik çeşitli tezler hazırlanmıştır. Z. K. Jaňğabilova (2002), Kazakça ve Türkçeye ilişkin karşılaştırmalı veriler temelinde fiil biçimli antroponimlerin gramatik yapısını analiz etmiştir. U. A. Musabekova (1996), Kazakça ve Rusçadaki antroponimlerin ortaya çıkış motivasyonlarını incelemiş ve etnokültürel temelleri üzerinde durmuştur. A. Zh. Kulmagambetova (2007) ve A. K. Meirbekov (2014) gibi araştırmacılar, Kazakça ve İngilizcedeki kişi adlarını karşılaştırmalı olarak ele almıştır. T. M. Abdrakhmanova (2004), Kazakça, Rusça ve Almandaki takma adların özelliklerini analiz etmiştir. Bu çalışmaların ortak özelliği, karşılaştırmalı ve karşıtsal bir nitelikte yürütülmüş olmalarıdır.

Arapça ve Farsçadan geçen adlar üzerine de araştırmalar yayımlanmıştır. Z. Ağabekova (2005), Kazakçadaki Arap kökenli kişi adlarına ilişkin tarihsel-etnografik bir değerlendirme yapmış ve bu adları tematik gruplara ayırmıştır. Allah'ın güzel isimlerinin ve peygamber adlarının Kazakçadaki biçimleri üzerinde durmuştur. Farsça adlar konusunda yayımlanan çalışmalardan biri olarak N. Oñdasinov'un araştırmaları gösterilebilir. Oñdasinov (1974), Kazakça-Farsça açıklamalı sözlüğünde yalnızca sözcük listesini vermekle kalmamış; Farsça sözcüklerin Kazakçaya giriş tarihi üzerine bilimsel çıkarımlar da yapmıştır. Bu eserde alıntı adlar derlenmiş olup bunların çoğu tarihî olarak yaşamış Kazak şahsiyetlerinin adlarıdır. İki dildeki biçimler yan yana verilmiş ve pratik açıdan ikinci dile geçiş sırasında ortaya çıkan ses değişimleri gösterilmiştir.

Kazak adlarının yapısal sistemi çoğunlukla kapsamlı araştırmaların içinde ele alınmıştır. Çalışmaların büyük bölümü dilsel ve dil dışı meseleleri birlikte kapsamıştır. Örneğin G.I. Kuldeeva'nın (2001) *Antroponimicheskaya sistema sovremennogo kazakhskogo yazyka* [Çağdaş Kazak dilinin antroponimik sistemi] başlıklı araştırmasında Kazak antroponimisinin tarihsel katmanları, leksik-semantik grupları, morfolojik yapısı, sözcük yapım sistemi vb. birlikte değerlendirilmiştir. Çünkü kişi adlarının doğasını yalnızca dilsel açıdan anlamak yeterli değildir; bu alan kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. B. Äbduäliulı'nın araştırmalarında da (2020) Kazak antroponim yapımının yapısal sistemi ile kültürel temelleri birlikte ele alınmaktadır.

Bazı araştırmalarda Kazak adlarının etnolinguistik temellerinin (Asılbekova, 2006) ve dilsel-kültürel sisteminin (Äşimhanova, 2007) analizine öncelik verilmiştir. A. T. Äliakbarova'nın (2020) *Zhanga aleumettik-madeni zhagdajdagy zamanui Kazakh antroponimiyasi: transmissiya, transformatsiya* [Yeni sosyo-kültürel koşullarda çağdaş Kazak antroponimisi: aktarım, dönüşüm] başlıklı tezinde ise kültürel süreklilik meselesi üzerinde durulmaktadır.

İncelenen bu araştırmalar; Kazak antroponimisinin tarihsel gelişimi, yapısal-semantik sistemi, etnokültürel içeriği, diğer dillerle ilişkisi ve alıntı antroponimlerin benimsenme özellikleri gibi konuların çok yönlü bir biçimde ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte Kazak adlarının oluşum temelleri ile eski ve yeni arasındaki tarihsel süreklilik meselelerinin hâlen kapsamlı biçimde incelenmesi gerekmektedir. Özellikle eski Türk antroponimik

varlığındaki adların çağdaş Kazak antroponimik sistemindeki yeri, semantik dönüşümü ve etnokültürel motivasyonlarının evrimi bakımından çözüme kavuşturulmamış meseleler bulunmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu makalede, kökeni Eski Türk Dönemi'ne uzanan antroponimlerin Kazakçadaki tarihsel sürekliliği ve ulusal-kültürel temelleri antroponimik veriler aracılığıyla analiz edilmiştir.

Araştırma Materyalleri ve Yöntemleri

Araştırma materyali olarak Kazak antroponimlerinin oluşumu ve gelişimine temel oluşturan, eski Türk yazılı anıtlarında korunan ve halkın sözlü geleneği aracılığıyla günümüze ulaşan antroponimik veriler alınmıştır. Bu veriler, Kazak antroponimisinin tarihsel köklerini, etnokültürel niteliğini ve dilsel özelliklerini belirlemeye imkân sağlamaktadır.

Araştırma sürecinde antroponimlerin kökenini, semantik yapısını, motivasyon özelliklerini ve tarihsel sürekliliğini belirlemek amacıyla karşılaştırmalı-tarihsel, betimleyici, etnolinguistik ve etimolojik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Karşılaştırmalı analiz yoluyla eski Türkçe ile çağdaş Kazakçadaki antroponimlerin ortak ve farklı özellikleri belirlenmiştir. Betimleyici yöntem kullanılarak antroponimlerin yapısal ve anlamsal özellikleri analiz edilmiştir. Etnolinguistik analiz; adların halkın dünya görüşü, gelenek ve göreneklere ile kültürel değerleriyle ilişkisini göstermeye yönelmiştir. Etimolojik analiz aracılığıyla ise adların ilk anlamları ve temel tarihsel kökenleri değerlendirilmiştir. Ayrıca Kazak antroponimlerinin tarihsel gelişim evrimi, farklı dönemlere özgü antroponimik veriler temelinde ele alınmış; bu adların semantik, yapısal ve işlevsel değişimleri analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda eski Türk antroponimik sisteminin Kazak adlarının oluşumu üzerindeki etkisi ve antroponimlerin ulusal-kültürel içeriği, bilimsel açıdan temellendirilmiştir.

Ana Bölüm

Kişî adları eski dönemlerden günümüze iki yolla ulaşmıştır: Birincisi, eski yazılı miraslar aracılığıyla; ikincisi ise dildeki kullanım yoluyla. Şimdi bunların her birini ayrı ayrı ele alalım.

Yazılı Mirasların Dilinde Korunmuş Adlar: Bunlar arasında ses biçimi değişmiş olanlar ve değişmeden günümüze ulaşanlar bulunduğu gibi bileşik yapıdaki adların bileşenleri olarak korunmuş olanlar da az değildir. V-XII. yüzyıllara ait anıtlarda Anar ("Anar") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 43), Ajaz ("Ayaz") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 27), Arıy ("Aryq") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 52), Altmış ("Alpys") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 40), Buıra ("Bura") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 120), Buzayu ("Buzau") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 130), İnanç ("İlan") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, 209), Jorçiq ("Jolshy") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 274), Kösämiş ("Köksegen") (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 274) gibi bir dizi ad görülmektedir. Bunlar günümüz Kazak adları havuzunda da korunmuştur. Verilen adların ses biçiminden görüldüğü üzere bazıları değişmeden kalmış, bazıları küçük ses değişmelerine uğramış; ancak anlamı tanınabilecek ölçüde korunmuştur. Bazıları için ise özel etimolojik analiz yapılması gerekmektedir. Benzer şekilde yazılı anıtlar aracılığıyla günümüzdeki adlar arasında kullanım canlılığı yüksek olan Aq ("Ak"; Aqjan, Aqbayan, Aqnūr vb. adlara temel olan), Aj ("Ay"; Aibek, Ainūr, Aiğali, Aibolat vb.) ve Beg ("Bek/Bey"; Bekbolat, Bektai, Bekbau, Bektūr vb.) gibi

bileşenlerin daha V-VIII. yüzyıllarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Bektür, Begarslan, Begbars, Begtemir, Bekturmıs (Bektürğan), Barsbeg (Barysbeg) gibi adlar; içlerindeki kimi ses değişimleri dışında günümüz adlarından farklı değildir. Bunların iki bileşenle meydana gelmesi ise antroponim üretimindeki bu yöntemin eski dönemlerden günümüze ulaştığını göstermektedir.

Sözlü Olarak Korunup Günümüze Ulaşan Adlar: Bunlar, yazılı belgelerin bulunmadığı dönemlerde halkın dilinde kullanılmış ve sözlü yolla aktarılmış olan adlardır. Kazak adlarının ana havuzu, sözlü olarak aktarılan şecerede korunmuştur. Şecere verilerinde yer alan adlar, çoğu kez etnonim terimiyle adlandırılır; oysa Kazak şeceresindeki adların doğası antroponimlerle örtüşür. Bilimsel terminolojide bunlar genonim; yani soyun, boyun veya boy birliğinin adı, terimiyle ifade edilir (Mädiyeva & İmanberdiyeva, 2005, s. 176). Kazak terbiyesinde çocuğa küçük yaşından itibaren yedi atasının adı ezberletilir; dolayısıyla bu adların etnonimik anlamından çok atanın adı olarak antroponimik niteliği baskındır. Bu nedenle neslin hafızasında korunmuş ve tekrar edilerek sonraki kuşaklara ad olarak verilmiştir.

Sosyo-dilsel normların gereklerine uygun olarak sözlü yolla gelen adların bir kısmı kullanımdan düşerken temel leksik havuz sürekli yenilenmiş ve yeni adlarla zenginleşmiştir. Anlamlarının zamanla silikleşmesine bağlı olarak bunların bir bölümünün ortaya çıkış motivasyonları da unutulmuştur. Örneğin Badal, Böke, Köbek, Temen, Toğan, Toqan, Toqash, Tatan, Shadai gibi adların kökeni ve anlamı toplumun geneli tarafından bilinmemekte; kullarımdaki canlılıkları da düşük olmakla birlikte vatandaşların soyadlarında korunmaktadır.

Kazak halkının geleneksel düşüncesinde soy kavramının “yedi ata” anlayışı ve millî şecereyle bağlantılı olarak şekillenmiş kendine özgü bir modeli vardır. Bunun iki temel biçimi bulunur: Baba adıyla adlandırma, örneğin Abai Qūnanbaiūly ve boy adıyla adlandırma, örneğin Qanjyǵaly Bögenbai. Bu gelenek Rus tipi soyadına geçildiğinde, yani Sovyet sistemi döneminde eski düzenin kalıntısı olarak dışlanmış. Kazak uyruklu vatandaşların tamamı tek biçimli Rus soyadı modeline geçirilmiştir. Rusçaya özgü “-ov”, “-in” ekleri dedenin adına eklenerek toruna verilmiş; ancak sonraki kuşakta bu ad yeniden değişmiştir. Örneğin Baigeldi’nin torunu Baigeldiev Rauan Toqtasynūly ise bir sonraki kuşakta, yani Baigeldi’nin torununun çocuğu ve Toqtasyn’in torunu, Toqtasynov Aqnazar Rauanūly biçimine dönüşmüştür. Jabaev, Qonaev, Sätbaev, Äuezov, Shahanov gibi tanınmış soyadları ise onların nesilleri tarafından korunmuştur. Bağımsızlık yıllarında, bu ekleri kaldırarak Kazak vatandaşlarının ad ve soyadlarına ilişkin belirlenen resmî norma uygun biçimde soyadı olarak yalnızca atasının adını bırakanların sayısı da oldukça fazladır. Örneğin Baigeldi Rauan Toqtasynūly veya ad-soyadın ikinci biçimi olarak Rauan Toqtasynūly vb.

Özetle sözlü yolla gelen adlar kullarımda, şecerede ve soyadlarının bünyesinde korunmuştur. Sözlü aktarımla geldikleri için ses yapıları dilin uyum ve ekonomi yasaları doğrultusunda çeşitli değişimlere uğramıştır. Etimolojik analizler sırasında, bugün bağımsız olarak kullanılan farklı adların tek bir kökten türediği belirlenmiştir. Örneğin Adai - Adaq, Altyn - Alshyn, Shanshar - Sūñqar gibi adların tarihsel kökeni aynıdır; bu listenin gelecekte daha da

genişleyeceği açıktır. Bunların ortak temeli ve yeni varyantlarının oluşum yolları, ALĞADAI adı üzerinde yapılacak analizler aracılığıyla gösterilebilir.

Etimolojik Temel ve Leksik-Semantik Süreklilik

Çeşitli kelime biçimlerinin oluşumuna temel olan “al” kökünden türeyen kişi adlarının ortaya çıkış motivasyonları incelendiğinde, “ileri” ve “almak, boyun eğdirmek” şeklinde iki anlam belirginleşir. Sözcük türleri açısından bakıldığında “alğa” yönelme anlamı, yani yönelme hâli biçimli bir isimdir; “alu” ise fiildir. Ancak bu, kelimelerin günümüzdeki görünümüdür. Mantıksal açıdan bakıldığında ilkinde de hareket anlamı bir bilgi sezilir; dolayısıyla ikisi arasında anlamsal bir ilişki vardır. Kişi adlarına temel olan “öndeki, ilk” anlamındaki zarf yapılı kelimeler de bulunmaktadır. Üçü de antroponim üretim motivasyonunun şartlarıyla örtüşür. Şimdi bu biçimlerin kişi adına dönüşmesine temel oluşturan anlamlarının eski dönemlerden günümüze gelişim evrimine değinelim. Analiz sırasında, diğer yandan, sözcük türlerinin oluşum yolları da görünür hâle gelmektedir.

I. “İlk, önceki, birinci” anlamı: Bu anlam Karaçay-Malkar dilinde şu şekilde görülür: Al - 1) “öndeki”: al ayaq “ön ayak” (*Karachaevo-balkarsko-russkii slovar*, 1989). Kazakçada bu anlam aljapqysh, alshalğysh kelimelerinin yapısında korunmuştur (Qaiyrjan, 2013, s. 19). Kişi adlarının bünyesinde: Tatar adları: 1. Alğai “ilk çocuk”; 2. Algyr: 1) “ileri gelen, çevik”; 2) “hızlı, dinamik, çabuk”; 3. Aldan “ilk çocuk” (*Musulmanskie imena*, 2009). Kazak adları: 1. Alğa - “Çocuğun geleceği parlak olsun, hayatta önde yürüsün.” anlamında verilen ad; 2. Alğatai - “ilk, ilk doğan, mutlu çocuk” anlamındaki ad (Janūzaq, 2004).

II. Saldırı ve savaşçılık anlamı: Bu anlam alanında şu kelimeler kümelenir; Eski Türkçede AL- (Al-) 1. “Zorlamak, çekip almak”: kişig tut[t]um aldım küçün jarmaqim men - “insanları aldım (tutsak ettim), paralarını zorla çekip aldım”; 2. “Ele geçirmek, fethetmek, bozguna uğratmak”: tanut bodunıy buzdım oylın ju[tuz]in jilqisin barimın anta altım - “Tangut halkını bozguna uğrattım; oğullarını ve kızlarını, hayvanlarını ve varlığını (servetini) orada aldım (ganimet olarak elde ettim)” (*Drevnetiurkskii slovar*, 1969, s. 32). Bu anlam XVI-XVII. yüzyıllara ait yazılı mirasların dilinde de korunmuştur. Qadyrğali Jalayyr’ın “Jamiğ-at tawarikh” adlı eserinde “Al - fiil. Aldy - aldı, kendine bağladı (boyun eğdirdi, B. Ä.)” (*Qadyrğali Jalayyrdyñ ...*, 2012, s. 20) anlamıyla kullanılmıştır. Äbilğazy Bahadür Han’ın “Türük shejiresi” adlı eserinde ise “Al fiil. Aldy - boyun eğdirdi, kendine bağladı” (Mamyrbekova & Seitbekova, 2013, s. 30) anlamlarında geçer. E. Sevortian (1974, s. 126), “a:l” kökünün incelediği çalışmalarda tüm Türk dillerinde 1) hile; 2) yalan; 3) strateji; 4) yöntem anlamlarında kullanıldığını belirtir. Bunlar arasında “strateji” anlamının “alğa” kelimesiyle bağlantısı dikkate alınabilir. K. Qaiyrjan’ın “Söz - sandıq” adlı eserinde şu açıklamalar yer alır: “Al sıfat, eski. Korkutucu (albasty kelimesi bu al sözüyle ilişkilidir); gururlu, gösterişli * alkeude (kibirli, göğüs kabartan, gösterişçi)” (Qaiyrjan, 2013, s. 19). Alğadai isim, eski: ünlü yiğitlerin teke tek dövüşüyle başlayan savaş düzeni. Alğai isim, eski: düşman, fetheden. “Aldyn tosyp alğaidyñ, shañyn qosyp shalğaidyñ” (“Yoryq jyry”) (Qaiyrjan, 2013, s. 24). Kişi adı olarak Algyr “cesur, yiğit, atılgan, yürekli” anlamındadır (Janūzaq, 2004).

Bu analizler sırasında daha önce anılan adlar arasında antroponimik motivasyon bakımından karşılıklı bir bağ bulunduğu daha açık hâle gelmektedir. Nihai kökeni a semasından başlayan a:dym, a:zaq, a:yaq kelimeleri de al- köküyle ilişkilidir. En eski temeli muhtemelen “A denildiğinde, yani başlangıçta, ilk anda” anlamından gelişmiştir. Uzak kökeni, insanın ilk duygusal tepkisini bildiren ünlem sözler grubuna girer. Buradan isim, sıfat, zarf ve fiil olmak üzere dört ayrı anlam kolu oluşmuştur. Birincisi isimdir: adaq (adım, ad atma), azaq, ayaq; ikincisi zarftır: ilk, öndeki, önceki; üçüncüsü fiildir: alu, alğınshy (alan, fetheden); dördüncüsü sıfattır: korkutucu, kibirli. Bu analizler sonucunda Alğa, Alğai, Algyr, Alğatai, Alğadai, Aldan, Aldyoňgar vb. antroponimlerin temel morfemlerinin tek bir kaynaktan türediği ve birbirlerine ince bir semantik ağla bağlandığı anlaşılmaktadır.

Türk Antroponimik Sürekliliği: Shynar Adı Bağlamında

Günümüz araştırmacıları tarafından dile getirilen görüşleri bir araya getirdiğimizde, kişi adlarının leksik-semantik doğasında eski ile yeniye birbirine bağlayan altın bir bağ bulunduğu görülür. Türk halklarının adları üzerine yapılan çalışmaları incelediğimizde de eski varyantların günümüz Türk dillerinde devam ettiğini, tümüne ortak olan ortaya çıkış motivasyonlarını ve ortak apelatiflerin sistemleşmiş örüntülerini görürüz. Bir örnek verelim. Eski Türkçedeki Çinar (“Shynar”; kadın adı, çinar çiçeği) adının çıkış motivasyonu Türk halkları arasında ortaktır: Kazakçada “yüksek dağ kavağı, çinar ağacı, yapraklı ve çok yüksek ağaç”; mecaz anlamda “dayanıklı, ulaşılamayacak kadar yüksek” (Stan.kz, 2017); Kırgızcada tüp kökeni ağacın adıdır; “ömrü çinar ağacı kadar uzun olsun, güzel büyüsün, insanlara faydası dokunsun” amacıyla çocuklara, özellikle kız çocuklarına verilmiştir (Japarov, 2011, s. 171); Özbekçede chinordek basavlat va umri uzoq bo’lsin yoki suyanchiq, ko’makchi bola, yani “çinar gibi heybetli ve ömrü uzun olsun ya da dayanak, yardımcı olsun” anlamına gelir (Begmatov, 2010, s. 482); Türkçede: Çinar; uzun ömürlü, heybetli, geniş gövde ve gölgeye sahip olan köklü bir ağaç türünü ifade eder. Mecazi olarak güç, dayanıklılık, sağlamlık, köklülük ve bilgelik simgesidir. Genellikle erkek çocukları için tercih edilse de kız/erkek adı olarak kullanılmaktadır (Wisdom Library, 2025). Azerbaycan Türkçesinde: Çinar (Çinarə) - (Fars.) Çinar ağacı. Ucaboylu, qəşəng (Milli.az, 2017). Ortak ses biçimi ve anlam yalnızca Shynar için değil, başka binlerce ad için de geçerlidir. Eski Türk dönemlerinden kopmadan devam eden ortak adlar ve bunların ortak motivasyonları, tek tek ulusların özelliklerine göre değişse de başlangıçtaki izlerini kaybetmemiştir. Ortak adların verilme sıklığı artarsa, ad-soyad kullanımında ortak modeller benimsenirse ve örgütlenme ile tanıtım çalışmaları etkin biçimde yürütülürse kişi adlarının gelecekte Türk entegrasyonunun dilbilimsel modeline dönüşme olasılığı yüksektir.

Etno-Bilişsel Bütünlük ve Ekstralinguistik Faktör

Kazak antroponimik sistemi; halkın tarihsel hafızasını, dünya görüşü alanını ve kültürel-ruhsal değerlerini koruyan karmaşık bir dil olgusudur. Bu sistemin oluşumu ve gelişimi, dilsel yasalılıkların yanı sıra etnosun toplumsal deneyimi, tarihi ve yaşadığı kader, inançları, yaşam tarzı ve dünyayı algılama biçimleriyle de doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle araştırma sırasında kişi adlarının doğasında etno-bilişsel bütünlük ve ekstralinguistik faktörlerin etkisi açık biçimde

görüldür. Etno-bilişsel bütünlük hem doğrudan tarih hem akrabalık ilişkileri hem de gelecekteki gelişim yönlerini belirleme açısından son derece önemlidir.

Eski ve güncel Kazak adları arasında anlamsal süreklilik korunmuştur. Ses biçimleri yenilenmiş olsa da semantik temellerinde geleneksel ad verme kültürünün eski modelleri yer alır. Örneğin “çocuğun ömrü uzun olsun, nazardan ve kötülükten korunsun” biçimindeki ritüel-magik inanç temelinde verilen Baraq, İtbai, İtemgen, Oshaqbai gibi adlar daha sonraki dönemlerde Amandyq, Toqtar, Tūrar vb. yeni biçimlerle yer değiştirmiştir. Burada apelatif anlam ve ses yapısı değişmiş olsa da adların verilme motivasyonu değişmeden korunmuştur. Demek ki antroponimik sistemde tarihsel süreklilik yalnızca ses biçimi düzeyinde değil, dünya görüşü içeriğinde de devam etmektedir.

Bazı adlarda ise tersine ses biçimi korunmuş, ancak anlam alanlarının yeni bir nitelik kazandığı görülmüştür. Örneğin Abylai, Qasym, Qaraman, Qosai, Raiymbek, Haqnazar gibi arkaik yapıli antroponimler, günümüz Kazak toplumunda da canlı biçimde kullanılmaktadır. Bununla birlikte, ilk anlamları toplum bilincinde silikleşmiş ve bu adlar tarihsel şahsiyetlerin, hanların ve kahramanların öncül ya da prototip adları olarak algılanmaya başlamıştır. Günümüzde bu tür adlar çocuğa “yurdu koruyacak er olsun”, “halka hizmet edecek lider olsun” dileğiyle verilir. Böylece antroponim ilk leksik anlamından uzaklaşarak sembolik-konnotatif bir işleve geçer. Bu olgu, antroponimlerin tarihsel semantik dönüşümünü göstermektedir.

Kazak halkının ad verme geleneğindeki etno-bilişsel temeller; edebî eserlerde, folklorda, eski yazılı anıtlarda ve halk hafızasında korunmuş çeşitli veriler aracılığıyla belirginleşir. Özellikle folklor metinlerinde ad vermeyle ilgili olay örgüleri, eski dünya görüşünün yansımaları olarak önemlidir. Örneğin *Er Töstik* masalında yaşlı adam ile yaşlı kadının doru kısırağın göğüs kısmını yemesinden sonra dünyaya gelen çocuğa Töstik adının verilmesi; ad vermede olaya, nesneye ya da özel duruma dayanan eski Türk geleneğinin bir örneğidir. Benzer biçimde fırtınalı bir günde doğan çocuğa Boranbai, Dauylbai; su kıyısında doğan çocuğa Teñizbai, Kölbai, Özenbai gibi adların verilmesi; doğa ile insan yaşamının bütünlüğünü ve uyumunu gösterir. Bu tür adlarda halkın doğayla iç içe ilişkisi, estetik algısı ve mitolojik düşünce sistemi korunmuştur.

Antroponimlerin oluşumunu etkileyen ekstralinguistik faktörler arasında tarihsel olaylar, toplumsal değişimler, sosyal çevre, siyasal koşullar ve kültürel etkiler yer alır. Belirli bir dönemdeki önemli olaylar halkın dil bilincinde iz bırakır ve yeni adların doğmasına zemin hazırlar. Örneğin Astana’da düzenlenen uluslararası zirve sırasında dünyaya gelen çocuklara Samithan, Samitta adlarının verilmesi ya da EXPO-2017 sergisi döneminde doğan bir çocuğa Baidbekspo adının konulması, eski ad verme geleneğinin günümüz toplumunda dönüşmüş biçimde devam ettiğini gösterir. Bu olgular, antroponimlerin toplumsal bilinçteki sembolik işlevini kanıtlamaktadır.

Antroponimlerin bilgi içeriği; etnosun tarihsel deneyimini, ruhsal değerlerini, toplumsal varlığını ve kültürel sürekliliğini bütün hâlinde betimleyebilir. Bu nedenle kişi adlarını etno-bilişsel ve ekstralinguistik açıdan incelemek, Kazak halkının millî varlığını daha derinlemesine

tanımaya imkân verir. Genel antroponimik havuzun kapsamı bakımından böyle bir sonuca varmak mümkün olmakla birlikte günümüzde şu meselelere de dikkat etmek gerekir. Kazakçada Arapça, Farsça, Rusça, Avrupa dilleri ve başka dillerden gelen adlar bulunmaktadır. Bunun nedeni tarihsel, dinî, kültürel ve küreselleşme süreçleriyle ilgilidir. Geleneksel ad verme ilkelerinin yanı sıra günümüzde ad havuzunun yenilenmesinde internet, sinema, müzik, sosyal ağlar, kimi zaman dizi karakterleri, şarkıcılar veya spor yıldızları da etkili olmaktadır. Ayrıca ad seçenlerin kısa, telaffuzu kolay ve kulağa hoş gelen, uluslararası kullanıma elverişli, modern duyulan vb. yazılı olmayan ölçütleri de dikkate aldıkları görülmektedir. Bu tür nedenler, ad verme geleneğinde yerleşmiş bazı kavram ve anlayışlar üzerinde olumsuz etki yaratabilir.

Kazak Adları ve Dil Normu Meseleleri

Kişi adlarının işlevi insanı adlandırmak ve başkalarından ayırt etmektir; bu nedenle anlamından önce ses biçimi önemli bir rol oynar. Kişi adlarının ses biçiminde ulusun sesi yaşar; dolayısıyla yazım normu da bu sesi yansıtabilme gücüne sahip olmalıdır. Sovyet ideolojisi döneminde Kazak adlarının ses biçimi ciddi zarar görmüştür. Kiril yazısının kabulünden sonra alfabeye Rusça sesler eklenmiş, Kazakçanın dışarıdan giren kelimeleri, bu arada kişi adlarını, kendi bünyesine uyarlama imkânı zayıflamış ve bu durum Kazak adlarının yazım normlarını da olumsuz etkilemiştir.

XX. yüzyıla kadar dile giren adlar, Kazak dilinin yasalarına uygun biçimde uyum sağlamış ve yeni biçimler kazanmıştır. Örneğin Arapçadan gelen Yûsuf adı Jûsip, Nûsip, Dûsip, Tûsip; Ali adı Âli, Ğali, Qali; Alima adı Âlima, Ğalima, Qalima vb. biçimlerde söylenmiş ve yazım normu da buna göre kabul edilmiştir. Bu değişim, onları kökenlerinden uzaklaştırmış ve Kazak dilinin unsurlarına dönüştürmüştür. Millî algı ve inançla, din ve zihniyetle uyumlu olmaları, onların alıntı ad olarak özelliklerini ortadan kaldırmış ve yerli adlarla bütünleştirmiştir.

Dilin yasalarına uyarlanmamış daha sonraki alıntı adları “Kazak adı” kavramı içine yerleştirmek güçtür. Örneğin Albina, Almira, Alrami, Alfiya, Angelina, Anel, Anjela, Anziya, Aya, Violeta, Daiana, Dalida, Daniel, Dias vb. adların anlamlarında millî kültürün izleri görülmez. Bunun nedeni, bu adların belgelerde bu şekilde resmîleştirilmesi ve yabancı dil unsurlarının hâlâ Rusça aracılığıyla dile girmesidir. Alıntı kelimelerin tamamı, kişi adları da dâhil olmak üzere, Rusça yazım normuna göre kabul edilmektedir.

Yazım normu bakımından alıntı adların tarihini “Sovyet Öncesi”, “Sovyet Dönemi” ve “XXI. Yüzyıl” olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. “Sovyet Öncesi” adlara Arapça ve Farsçadan gelen, ses değişmelerine uğramış ve dile, zihniyete, millî kültüre uyarlanmış adlar girer: Aidar, Kâkim (Hakim), Âbdi, Âli, Jazira, Jan, Jamal, Jâmil, Nûr, Seit vb. “Sovyet Dönemi” adları Rusçadaki ve Rusça aracılığıyla giren siyasal-ideolojik adları kapsar: Artur, Valerii, Vitalii, Viljan (Vladimir İliç Lenin + jan), Venera, Timur, Gaidar, Mira, Mariana, Svetlana, Kim (gençliğin komünist ideolojisi), Mels (Marks, Engels, Lenin, Stalin) ve başka yabancı dillerden değişmeden giren adlar. “XXI. Yüzyıl” alıntı adları ise edebî eser kahramanları, olay adları, siyasal ve tarihsel şahsiyetlerle bağlantılı adlardır: Indira, Ganmira, Anjela, Ahmedinejad, Bil, Klinton, Benladen, Benazir, Jakshirak, Janetta, Aziyada vb. Bunun gibi yaşamın başka alanlarını kapsayan çok

sayıda ad da dile girmiştir: Anjela, Danial, Diana, Laura, Liliya, Linza, Yasmina vb. Bu adların kullanımında belirli ölçüde geçici bir nitelik vardır; çünkü bunlar bireyler tarafından verilmekte, ancak daha sonra geniş bir kullanım canlılığı kazanamamaktadır.

İkinci bir mesele de şudur: Millî yazım normunun bozulmasına bağlı olarak Arapçadan girip Kazak dilinin yasalarına uyarlanmış adların norm olarak yerleşmiş biçimlerine ek olarak birkaç yeni varyant ortaya çıkmıştır:

- **Äbdikärim** - Abdikarimova - Abdukarimova - Abdukärimova.
- **Äbdijapar** - Äbdijapbar - Abdijapar - Abdujaparova - Abdujabbarova.
- **Äbdiqadir** - Äbdiqadyr - Abdikadyrovich - Abdukadirova.
- **Äbdiğapar** - Äbdiğapbar - Äbdigapbarūly - Äbdigappar - Äbdiğapfarqyzy - Äbdiğapyrқыzy - Abduğapparқыzy - Abdyğapparқыzy.

Bu liste daha da uzatılabilir. İki bileşenden oluşan adların ilk unsuru **Äbdi** – Abdi – Abdu – Abdy – Äbdi şeklinde beş farklı biçimde; ikinci unsuru ise **Japar** – Japbar – Jabbar; **Qadir** – Qadyr – Kadyr – Kadir – Kadr; **Ğapar** – Ğapbar – Gapfar – Gappar – Ğapfar – Ğapyr – Ğappar – Ğafar gibi yedi farklı biçimde yazılmaktadır ("Bilim beru granttary iegerleriniñ tizimi", 2021).

Ad ve soyad resmîleştirilirken ad seçenlerin tercihi dikkate alınır; yazımdaki norm sapmaları da çoğunlukla belge sahibinin talebiyle ortaya çıkar. Modern ve uluslararası kullarımdaki kolaylığı tercih edenler Kazakçaya özgü sesleri yazmamaya çalışırlar. Ä yerine A, Ö yerine O, I/İ yerine I/İ'ye yakın biçimleri uygun görürler. Bununla birlikte güncel istatistiksel analizlerin sonuçları, ad-soyad düzenlemesindeki durumun millî modele doğru kaymakta olduğunu göstermektedir.

Kazak Antroponim Üretimi

Kazak antroponimlerinin oluşumunda öz Türkçe sözcüklerin yanı sıra Arapça ve Farsçadan geçerek anlam ve ses açısından Kazakçaya uyum sağlayan sözcükler de kullanılmaktadır.

Eski Türkçe yerli kelimelerden yapılmış adlar: Bunların çoğu günümüze kadar ad yapımına katılmış ve bileşen olarak norma dönüşmüş kelimelerdir. *Örneğin renk adları:* aq ("ak"), qara ("kara"), sary ("sarı"), qoñyr ("kahverengi"), boz ("boz"); *metal adları:* altyn ("altın"), kümis ("gümüş"), temir ("demir"); *hayvan adları:* bota ("deve yavrusu"), böken ("ceylan"), bura ("erkek deve"), dönen ("dört yaşındaki at"), qūnan ("üç yaşındaki at"), nar ("tek hörgüçlü güçlü deve"), tai ("tay"); arystan ("aslan"), jolbarys ("kaplan"), sheri ("arслан/yiğit"), qabylyan ("pars"), böri ("kurt"), qasqyr ("kurt"); bürkit ("kartal"), bülbül ("bülbül"), qarshyğa ("doğan"), lashyn ("şahin"), sūñqar ("doğan"); yiğitlik, *erlik ve ruh alanına ait adlar:* batyr ("kahraman"), er ("er"), jigit ("yiğit"), qaharman ("kahraman"); *eski unvan adları:* bai ("varlıklı kişi"), bek ("bey"), han ("han"); *gök cisimlerinin adları:* Ai ("ay"), Kūn ("güneş"), jūldyz ("yıldız"), Sholpan ("Venüs"); Aqnar, Aibatyr, Aibek, Aizere, Aituğan, Aihan, Aqbayan, Aqbota, Ayaulym; *fiil yapıları bileşenler:* ber ("ver"), kel ("gel"), toqta ("dur"), tu ("doğ"), tūr ("kalk/dur"), jarylqa ("bağışla, lütfet") vb. Yaşamın çeşitli alanlarına göre kişi

adlarının bundan başka anlam grupları da vardır ve bunların bünyesindeki her bileşen birkaç, bazen yüzlerce adın oluşumuna katılır. Yalnızca bir örnek verelim: **Ai**

Aiarys	Aiasyl	Aiädil
Aibaqyt	Aibala	Aibarsha
Aibarys	Aibas	Aibatyr
Aibegim	Aibek	Aibergen
Aiberdi	Aibibi	Aibike
Aibol	Aibolat	Aibosyn (Aibolsyn)
Aibota	Aibūlan	Aikerim
Aigül	Aiğazy	Aiğali
Aiğansha	Aiqyz	Aidai
Aidan	Aidana	Aidanaq
Aidariya	Aidäulet	Aididar
Aidos	Aiduman	Aidildä
Aijamal	Aijanat	Aijapar
Aijarqyn	Aijaryq	Aijas
Aijomart	Aijūsip	Aijigit
Aizaq (Aiūzaq)	Aizat	Aizere
Aikeldi	Aiken	Aikerim
Aikümis	Aiqanat	Aiqoja
Aiqozy	Aiqonys	Aiqoñyr
Aiquat	Aiqūlan	Aimağambet
Aimahan	Aiman	Aimanap
Aimanas	Aimanat	Aimar
Aimaral	Aimardan	Aimädi
Aimäjit	Aimälik	Aimämbet
Aimäulen	Aimedet	Aimeiir
Aimerei	Aimiras	Aimūhambet
Aimūqan	Aimūrat	Aimūsilim
Aimyrza	Ainaz	Ainazar
Ainiyaz	Ainūr	Aisamal

Aisamat	Aisana	Aisapar
Aisara	Aisary	Aisauyt
Aisänim	Aiseiit	Aiseri
Aiserik	Aisūltan	Aisūñqar
Aisügir	Aisüier	

Böylece bileşenler birbirleriyle birleşerek yukarıda gösterilen yolla binlerce ad oluşturur ve Kazak dilinin antroponimik havuzu zenginleşir. Arapça ve Farsçadan girip ses biçimi değişmiş bileşenler de leksik havuzun zenginleşmesine katkı sağlar. Asıl biçiminden uzaklaşarak Kazak dilinin ses yasalarına uyarlanmış bu tür biçimleri alıntı unsur olarak görmek, artık geçerliliğini yitirmiş bir yaklaşımdır. Bunlar artık Kazak dilinin yerli kelimeleridir; çünkü asıl biçimlerine benzemezler ve Kazak antroponim üretimine etkin biçimde katılırlar. Örneğin Aisana, Aisamat, Aisapar gibi adların ikinci bileşeni; Älijan, Älnür, Bağdana, Nürasyl, Nürbakyt, Nürsūltan gibi adların ise iki bileşeni de Arapça kökenlidir. Bu unsurlar birbiriyle birleşerek Türk antroponim üretim yöntemi aracılığıyla yeni adlar oluşturur. Dilbilimsel yasalılık ve süreçleri gerçekleştirme imkânına sahip olmuşlardır. Bu nedenle eski Türkçe ad yapma yasalılıklarına uygun biçimde şekillenip dilin söz varlığına yerleşmiş adları, kadim ve geleneksel adlar arasında değerlendirmek gerekir. Güncel alıntı unsurlarla karşılaştırıldığında, bunların dilbilimsel doğasında Kazak dilinin yasalarına uyum belirtileri çok daha fazladır.

Sonuç

Kazak adları, Türk antroponim sisteminin önemli ve zengin alanlarından biridir. Halkın tarihini, dünya görüşünü, ruhsal değerlerini, geleneklerini ve kültürel ilişkilerini açık biçimde yansıtır. Eski Türk temelini korurken her tarihsel dönemde Arap, Fars, Moğol ve başka halkların dilsel-kültürel özelliklerini kabul ederek kendine özgü millî kimliğini oluşturmuştur.

Kazak adlarının başlıca özelliği olarak anlamsal derinlikleri ve eğitsel değerleri gösterilebilir. Halk, çocuğa ad verirken ad aracılığıyla onun kişiliğine iyi nitelikler kazandırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle adların anlamlarında yiğitlik, güzellik, bilgelik ve iman gibi kavramlar geniş biçimde yer almıştır. Doğaya, dört büyük evcil hayvan türüne, tarihsel olaylara ve dinî inançlara bağlı olarak verilen adlar da millî bilincin göstergeleri olarak ad anlamlarının içinde yer bulmuştur.

Türk antroponim sistemi çerçevesinde Kazak adları, sözcük yapımı, yani antroponim üretimi doğası ve millî dünya görüşüne uygunluğu bakımından öne çıkar. Dışarıdan gelen adları dilin kendi yasalılıklarına uyarlayarak onlara millî nitelik kazandırmış ve yeni ad modelleri oluşturmuştur.

Günümüz küreselleşme koşullarında Kazak adlarının içinde uluslararası nitelikli adların sayısı artsa da millî antroponimik havuzun tarihsel temeli ve kültürel önemi korunmaktadır. Bu

nedenle Kazak adlarını incelemek yalnızca dil biliminin değil; aynı zamanda tarih, etnografya ve kültürel çalışmaların da önemli yönlerinden biridir. Kazak antroponimleri aracılığıyla halkın millî varlığı, ruhsal mirası ve Türk dünyasıyla sürekliliği derinlemesine kavranır.

Makale, “Kazak isimlerinin dijital platform ortamında toplanması ve yeni teknolojilere uyarlanması” başlıklı, AP23489736 numaralı Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan devlet destekli hibe projesi (2022–2024) kapsamında hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Abdrahmanova, T. M. (2004). Kazak, Rus ve Alman dillerindeki lakap adlarının özellikleri. *Tiltanım*, (4).
- Äbduäliulı, B. (2020). *Kazak antroponim yapımı*.
- Ağabekova, J. A. (2005). *Kazakçada kullanılan Arap kökenli kişi adlarının etnolingvistik özellikleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Almatı.
- Asılbekova, N. Ö. (2006). *Kişi adlarının motivasyonu ve bilişsel niteliği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Almatı.
- Äliakbarova, A. T. (2020). *Yeni sosyo-kültürel koşullarda çağdaş Kazak antroponimisi: Transmisyon ve transformasyon* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Almatı.
- Äşimhanova, F. M. (2007). *Kazak dilindeki antroponimlerin dilsel-kültürel sistemi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Almatı.
- Begmatov, E. A. (2010). *O‘zbek ismlari ma’nosi: İzohli lug‘at* [Özbek adlarının anlamı: Açıklamalı sözlük]. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti.
- Bilim беру granttary iegerleriniñ tizimi* [Eğitim bursu kazananların listesi]. (2021). Tengrinews. https://tengrinews.kz/userdata/documents/grants_2021_kaz_protected.pdf
- Dosjanov, B.Ä. (2001). *Kazak dilindeki eski yapılı antroponimler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Astana.
- Drevnetiurkskii slovar* [Eski Türkçe sözlük]. (1969). Nauka.
- Jaňğabilova, Z. K. (2002). *Fiil biçimli antroponimler (Türkçe ve Kazakça verileri temelinde)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Almatı.
- Janūzaq, T. (2004). *Esimder syry* [Adların sırrı]. Parasat.
- Japarov, Sh. (2011). *Adam attary – el bailygy* [Kişi adları halkın zenginliğidir] (8. Baskı). Teknik BB.
- Karachaevo-balkarsko-russkii slovar: Okolo 30 000 slov* [Karaçay-Balkar-Rusça sözlük: Yaklaşık 30.000 kelime]. (1989). Russkii iazyk.
- Kuldeeva, G. I. (2001). *Sovremennaja antroponimicheskaia sistema kazakhskogo iazyka* [Çağdaş Kazakçanın antroponimik sistemi] [Yayımlanmamış doktora tezi]. Kazan Devlet Üniversitesi.

- Kulmagambetova, A. J. (2007). *İngilizce ve Kazakçadaki antroponimlerde dünya dilsel görünümü* [Yayımlanmamış doktora tezi özeti]. Almatı.
- Mädiyeva, G. B., & İmanberdiyeva, S. K. (2005). *Onomastik: Araştırma sorunları*. Atamura.
- Mamyrbekova, G., & Seitbekova, A. (2013). *Äbilğazy Bahadūr hanyñ “Türük shejiresiniñ” tezaurus sözdigi* [Äbilğazy Bahadūr Han’ın Türk Şeceresi adlı eserinin tezaurus sözlüğü]. Firma Ornak.
- Meirbekov, A. K. (2014). *Kazak ve İngiliz dillerindeki antroponimlerin ulusal-kültürel yansıması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Almatı.
- Milli.az. (2017, 17 Ocak). *Interest*. <https://news.milli.az/interest/508303.html>
- Musabayeva, M. D. (1995). *Kazak dilindeki antroponimik adlandırmaların etnolingvistik özellikleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Almatı.
- Musabekova, U. A. (1996). *Kazak ve Rus dillerindeki antroponimlerin motivasyonel yönü* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Almatı.
- Musulmanskie imena: Slovar-spravochnik* [Müslüman adları: Sözlük-başvuru kitabı]. (2009). DILIA.
- Oñdasınov, N. D. (1974). *Kazakça-Farsça açıklamalı sözlük*. Kazakistan.
- Qadyrğali Jalayyrdyñ “Jamiğ-at tawarikhynyñ” tezaurus sözdigi* [Kadırgali Celayır’ın Câmî’ü’t-Tevârîh adlı eserinin tezaurus sözlüğü]. (2012). Qazaq Entsiklopediyasy.
- Qaiyrjan, K. (2013). *Söz-sandıq: Qazaqtyñ köne sözderi* [Söz sandığı: Kazakçanın eski kelimeleri]. Öner.
- Sevortian, E. V. (1974). *Etimologicheskii slovar tiurkskikh iazykov* [Türk dillerinin etimolojik sözlüğü]. Nauka.
- Stan.kz. (2017, 22 Haziran). *Kyzdarga qoyylatyn qazaqy esimder*. <https://stan.kz/kyzdarga-koyylatyn-kazaky-esimder/>
- Wisdom Library. (2025, 14 Ekim). *Cinar*. <https://www.wisdomlib.org/tr/names/cinar>